

УДК 343.98

В. В. Білоус, доцент кафедри криміналістики Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АЛГОРИТМ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПРОТИДІЇ КОРИСЛИВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Розглянуто вплив мінізації ринку нафтопродуктів та розкрадання бюджетних коштів на рівень безпеки вітчизняних автошляхів і захищеності життя й здоров'я громадян. На основі комплексного використання сучасних інформаційних технологій запропоновано криміналістичний алгоритм запобігання корисливій злочинності.

Ключові слова: інформаційні технології, криміналістичний алгоритм, мінізація ринку нафтопродуктів, фіктивне підприємство, корислива злочинність.

На поточному етапі цивілізаційного розвитку суспільства й держави найнебезпечнішою особливістю злочинності можна визнати підвищену здатність кримінальних правопорушень певного виду через систему кореляційних зв'язків і взаємозалежностей завдавати колосальної за обсягами шкоди різним за змістом об'єктам кримінально-правової охорони. Пізнання цих зв'язків криміналістичними засобами й методами є вкрай важливим, оскільки причинно-наслідкові, просторово-часові та логічні зв'язки відповідають за збереження закономірностей виявлення, фіксації, вилучення, дослідження й використання слідів злочину на основі діяльності слідчого з їх відображення в результатах проведення слідчих дій¹ і слугує підвищенню ефективності діяльності з розкриття й розслідування злочинів, притягнення винних до відповідальності та забезпечення торжества принципу невідворотності покарання.

Про наявність тісних зв'язків між такими на перший погляд далекими один від одного об'єктами злочинного посягання, як життя особи (людини), право власності та встановлений законодавством порядок оподаткування юридичних і фізичних осіб тощо, може переконливо свідчити таке.

Згідно зі звітом про глобальну конкурентоздатність, підготовленим експертами Всесвітнього економічного форуму, українські дороги увійшли до десятки найгірших доріг у світі. Капітального ремонту в Україні потребують уже 90 % автодоріг². З оцінкою у 2,3 бали за 7-бальною шкалою оцінювання

¹ Див.: Комаров І. М. К вопросу о некоторых криминалистических аспектах в системе процесса доказывания в уголовном судопроизводстве / И. М. Комаров // Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика : сб. науч. ст. — Vilnius, Charkovas, 2013. — Ч. II. — С. 119.

² Див.: В Інтернеті створили мапу ганьби «Укравтодору» [Електронний ресурс] // Українська правда. — 2013. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2013/02/18/6983769/>.

за якістю доріг наша держава посіла 137-е місце зі 144 охоплених рейтингом країн. Гіршим стан автодоріг виявився лише в Габоні (2,3 бали), Тиморі (2,2), Гвінеї (2), Монголії (2), Румунії (1,9), Гаїті (1,8) та Молдові (1,5)¹.

Це призвело до того, що тільки за перше півріччя 2013 р. через незадовільний стан автодоріг в Україні, за оприлюдненими даними, відповідність яких реальним масштабам негативних наслідків викликає обґрунтовані сумніви², сталися 274 дорожньо-транспортні пригоди (ДТП), унаслідок яких 24 особи загинули, а 110 отримали тілесні ушкодження³. Загалом же в Україні щоденно відбувається майже 477 ДТП, у яких гине близько 10 людей⁴. Не доглянуті належним чином дороги призводять до щорічної втрати нашою державою близько 4 % ВВП. За оцінюванням Ліги страхових організацій України, збитки вітчизняної економіки внаслідок зростання кількості ДТП через незадовільний стан доріг і пов'язане з цим погіршення стану автомобільного парку в 2013 р. зростуть до 50 млрд грн⁵. Зараз 170 тис. км українських доріг потребують заміни дорожнього покриття, для чого необхідно близько 500 млрд грн⁶, що значно перевищує річний бюджет країни.

Можливість ефективного попередження заподіяння шкоди життю й здоров'ю громадян, майновим інтересам фізичних і юридичних осіб, а також державі в цій царині залежить у першу чергу від приведення українських автодоріг у відповідність до загальноєвропейських норм і стандартів та створення безпечних умов користування ними.

Фінансові аспекти розв'язання цієї проблеми врегульовані нормами податкового законодавства. Так, з 1 січня 2011 р. податок з власників транспортних засобів було замінено акцизним податком (непрямим податком на споживання підакцизних товарів (у тому числі бензинів і дизельного палива), який став основним джерелом наповнення спеціального фонду дорожнього будівництва. Не в останню чергу за рахунок високих ставок акцизного податку роздрібна ціна автомобільного палива попри часто низьку його якість в Україні є однією з найобтяжливіших для особистих бюджетів громадян. Так, якщо у 2011 р. за середньомісячну заробітну плату після утримання й сплати з неї податків і зборів в Україні можна було придбати 267 л бензину,

¹ Див.: Українські дороги потрапили до десятки найгірших у світі [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://newsone.com.ua/auto/ukra%1%97nski-dorogi-potrapili-do-desyatki-najgirshix-u-sviti.html>.

² Див.: Огуз А. Дороги смерті. Кожну неділю из-за плохого качества дорог погибает один украинец / А. Огуз [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nbnews.com.ua/ru/tema/96517/>.

³ Див.: Погані дороги спричинили 274 аварії і 24 смерті лише за півроку [Електронний ресурс] // Українська правда. — 2013. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2013/07/30/6995187/>.

⁴ Див.: Огуз А. Опасность на дороге. Украина ежегодно теряет в ДТП более 5 тысяч человек / А. Огуз [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nbnews.com.ua/ru/tema/96580/>.

⁵ Див.: Украинские дороги не вынесли зимы, безденежья и воровства [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://korrespondent.net/business/auto/>.

⁶ Див.: Украина ежегодно теряет 4 % ВВП из-за плохих дорог, — Азаров [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://economics.lb.ua/state/>.

то зараз – лише 230 л (–14%) (для порівняння: у Росії – 753 л, Казахстані – 650 л, Білорусі – 422 л). Гіршою, ніж у нашій державі ситуація з доступністю бензину серед європейських країн є тільки в Болгарії, де цей показник становить 218 л¹. І такі непомірні, з точки зору пересічного громадянина, витрати на паливо можна було б визнати виправданими (з огляду на необхідність наповнення спеціального фонду дорожнього будівництва), якби не широкомасштабне функціонування схем протиправного збагачення, які дозволяють стійким злочинним об'єднанням ухилятися від сплати податків і зборів при контрабандному імпорті нафтопродуктів у поєднанні з подальшим привласнення грошових коштів, сплачених кінцевими споживачами у вигляді податків під час придбання палива.

Так, при річному обсязі продажів на українському ринку близько 5,85 млрд л бензину та 5,625 млрд л дизпалива для понад 12 млн транспортних засобів щорічні надходження до бюджету акцизного податку від продажу автомобільного палива повинні становити близько 33,4 млрд грн. Крім того, в 2012 р. в Україну було імпортовано 204,957 тис. легкових автомобілів на сумму \$3,247 млрд². При середній ціні 17,4 тис. євро/авто розмір сплаченого при їх продажу податку на додану вартість разом із увізним митом склав ще близько 10 млрд грн. Відповідно загальна сума податків і зборів, сплачених минулого року до Держбюджету тільки автомобілістами, сягнула 43 млрд грн³. З урахуванням запланованого підвищення ставок акцизного податку та щорічного зростання вітчизняного авторинку сума бюджетних надходжень й надалі має тільки зростати, що в сукупності з викладеним дає обґрунтовані підстави стверджувати про реальну можливість профінансувати приведення усіх українських доріг до європейського рівня протягом найближчих 10 років.

Однак сподівання суспільства на невідкладний розвиток у нашій країні якісної і, головне, безпечної дорожньої інфраструктури за розумну ціну, вочевидь, йдуть у розріз з інтересами організованої злочинності, яка широко використовує в цій галузі технології злочинного збагачення як «нижчого»⁴, так і «вищого»⁵ рівнів, дослідженню чого ми приділили певну увагу⁶.

¹ Див.: За одну зарплату українець може купити значно менше бензину, ніж два роки тому [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gazeta.ua/articles/business/>.

² Див.: В Україну за рік завезли автомобілів на \$3,2 мільярда [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gazeta.ua/articles/>.

³ Див.: Украинцы ежегодно отдают на дороги более 40 млрд грн – исследование [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://korrespondent.net/business/taxes/>.

⁴ Див.: Бригади «Київавтодору» торгують асфальтом просто перед носом Попова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://kiev.pravda.com.ua/news/>.

⁵ Див.: Бензиновая петля Украины [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/>; По чем тишина? Почему пресса молчит об аферах Курченко? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://m.youtube.com/>.

⁶ Див.: Белоус В. В. Об использовании информационных технологий для противодействия экономическим преступлениям / В. В. Белоус // Правовые проблемы противодействия преступлениям и иным правонарушениям : матер. междунар. науч.-практ. конф. (Сургут, 26 апреля 2013 г.) / под общ. ред. Г. В. Патраковой. — Сургут : Изд.-полиграф. комплекс, 2013. — С. 63–67.

Ідеться не тільки й не стільки про розкрадання будівельних матеріалів і порушення технологічного процесу під час виконання ремонтно-будівельних робіт. Найбільшу суспільну небезпеку становлять поширені факти розкрадання бюджетних коштів, призначених для модернізації дорожнього господарства, тобто коштів, сплачуваних у вигляді податків людьми, які продовжують гинути й зазнавати тілесних ушкоджень через незадовільний стан вітчизняних доріг. Адже значна частина податків, реально сплачених автомобілістами в ціні палива продавцям останнього, до бюджету взагалі не доходить (за твердженням Прем'єр-міністра України М. Я. Азарова, надходження акцизного податку з палива у 2012 р. склали лише 11,645 млрд грн (8,57 млрд грн з бензину й 3,075 млрд грн з дизельного палива), а не 33,4 млрд грн¹ (одну третину від суми, яка за наведеними розрахунками повинна була надійти до бюджету). А ті гроші, що надійшли до бюджету та були виділені на ремонт і утримання доріг, привласнюються із застосуванням давно відомої технології злочинного збагачення.

Так, на підставі укладених фіктивних господарсько-правових договорів грошові кошти за фактично не поставлену продукцію, не виконані роботи, не надані послуги перераховуються на банківські рахунки суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, що входять до складу конверсійних (конвертаційних) центрів. Після цього грошові кошти переказуються в готівку та за вирахуванням відповідної оплати за здійснену конверсію повертаються замовникам злочинних послуг. Оплачені ж роботи виконуються в мінімальному обсязі або не виконуються взагалі. У 2012 р. за фактами вчинення таких злочинів в автодорожній галузі було відкрито 65 кримінальних проваджень, загальний розмір збитків за якими склав 85 млн грн, а з початку 2013 р. – уже 27 проваджень із загальним розміром збитків близько 62 млн грн².

Технологія злочинної діяльності, заснована на використанні можливостей суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності (у Росії найчастіше вживаним синонімом цього терміна є «одноденки»), є вельми поширеною на теренах не тільки України, а й деяких інших пострадянських країн³. Наприклад, через її використання Зимові Олімпійські Ігри-2014 у Сочі (РФ) ще задовго до їх проведення названо «найбільшою фінансовою аферою в історії». Перш за все через махінації, допущені при проектуванні й будівництві траси Адлер – Красна Поляна⁴.

Однак найбільш загрозливими доцільно визнати злочинні технології, спрямовані на розкрадання державних коштів ще до їх надходження до бюджету. Наприклад, унаслідок документального оформлення з використан-

¹ Див.: Азаров підрахував, скільки грошей на ремонт доріг збирають з податку на бензин [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tsn.ua/groshi/>.

² Див.: На ремонті дорог чиновники присвоїли почти 150 млн грн [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://politica-ua.com/>.

³ Див.: Слепаков С. Откат / С. Слепаков [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://vk.com/>.

⁴ Див.: Салют, Олимпиада: непарадные «рекорды» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pasmi.ru/archive/>.

ням реквізитів фіктивного суб'єкта господарювання операцій з придбання на внутрішньому ринку дизельного палива, фактично ввезеного контрабандним шляхом, керівник одного вітчизняного підприємства ухилився від сплати податків майже на 3 млн грн. Розслідування цього злочину дозволило перекрити канал контрабандного ввезення дизпалива на територію України із Російської Федерації¹. Однак, цей «канал» може видатися ледь помітним «потічком» порівняно з широкомасштабними технологіями злочинного збагачення «вищого» рівня.

Так, за оцінками Міністерства фінансів України, у 2012 р. Держбюджет недоотримав більше 4 млрд грн через скорочення легального імпорту бензинів і функціонування схем з ухилення від сплати податків на ринку моторних бензинів. Розрахункові обсяги споживання моторних бензинів у 2012 р. (що враховують імпорт, внутрішнє виробництво, експорт і зміну залишків) відрізняються від офіційних даних Державної служби статистики України про споживання бензинів на 936,9 тис. т, або на 22,3 %, у той час як у попередні роки різниця в цих показниках не перевищувала 5 %. Зазначене дає підстави говорити про значну долю тінізації паливного ринку. Споживання бензинів в Україні у 2012 р. скоротилося на 2,2 % (на 95,2 тис. т) – до 4197,5 тис. т. При цьому виробництво бензинів у країні зменшилося значно сильніше – на 42,4 % (на 1201,7 тис. т), до 1635 тис. т. Аби покрити потреби ринку, імпорт мав, навпаки, зрости. У той самий час згідно з митними деклараціями у вільний обіг у 2012 р. було відпущено близько 2033,1 тис. т імпортованих бензинів, що на 9,2 % (206 тис. т) менше аналогічного показника за 2011 р. Отже, умовні обсяги акцизного податку й ПДВ, недоотриманого внаслідок скорочення легального імпорту та використання окремими суб'єктами господарської діяльності схем ухилення від сплати податків, у 2012 р. склали понад 4 млрд грн².

Як вдалося встановити шляхом зіставлення даних Державної адміністрації залізничного транспорту України (Укрзалізниця) про фізичне надходження нафтопродуктів на ринок і Міністерства фінансів України про суму сплаченого з палива акцизного податку, це стало можливим унаслідок постачання на внутрішній ринок майже 15 тис. залізничних цистерн автомобільного палива без сплати податків з імпортованих товарів. 700 тис. т фактично контрабандних нафтопродуктів були підпільно реалізовані на внутрішньому ринку через нафтобази, що працюють у режимі митних ліцензійних складів³.

У 2013 р. ця злочинна схема продовжує функціонувати. Нафтопродукти, що надходять до митних ліцензійних складів, оформлюються як транзитні або реекспортні, тобто без сплати акцизного податку й ПДВ. Однак вони надходять у продаж на внутрішньому ринку через відому юридичну особу, яка не має статусу офіційного імпортера, а «купує» їх через систему підпри-

¹ Див.: В Донецькій області перекрит крупный канал контрабанды топлива [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sud.ua/news/>.

² Див.: Минфин раскрыл схему теневого импорта бензина на миллиарды гривен [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zn.ua/economics/>.

³ Див.: Кто украл дороги-2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gazeta.zn.ua/internal/>.

емств з ознаками фіктивності для подальшого продажу всередині України¹. Тому негативні тенденції надалі тільки посилюються.

Тінізація паливного ринку потребує невідкладного вжиття системи заходів протидії, які можуть бути ефективними лише за умови їх організації на фундаменті криміналістичних знань, що слугують потужною зброєю в умілих руках для забезпечення перемоги над злочинністю. Криміналістичне мислення дозволяє виявити причини виникнення й умови, що сприяють злочинній діяльності певного виду, а також визначити найбільш уразливі ланки в ланцюгу технологій злочинної діяльності. На підставі цього доцільно обрати найбільш вивірені зі стратегічної точки зору напрямки для нанесення удару, необхідне ресурсне забезпечення; спланувати та організувати ефективну діяльність з викриття й розслідування вже вчинених злочинів і попередження потенційно можливих кримінальних правопорушень.

Криміналістика посідає важливе місце в системі кримінально-правових наук. Її тенденції спричинені науково-технічним прогресом сучасного суспільства, «технологізацією» криміналістичних знань, взаємозв'язком з правом (кримінальним, кримінально-процесуальним тощо)². Завдання криміналістики в сучасних умовах зумовлені необхідністю системного криміналістичного забезпечення відповідних органів правозастосування, спрямовані на оптимізацію процесу розкриття й розслідування злочинів, установлення істини в справі, відновлення справедливості, та повинні бути диференційовані на два основні рівні: 1) завдання, спрямовані на вдосконалення теорії криміналістики; 2) завдання, спрямовані на вдосконалення правозастосовної практики. Стосовно завдань другого рівня В. Ю. Шепітько підкреслює важливість синтезу теорії та практики, усунення їх роз'єднаності, надання практичної спрямованості криміналістичним рекомендаціям і їх обґрунтованість практикою. Адже важливим завданням криміналістики в нових умовах є не тільки формалізація криміналістичних знань, а й уніфікація криміналістичних рекомендацій стосовно прагматичних цілей, задоволення актуальних запитів практики і оперативне впровадження пропонувані наукою інноваційних розробок³.

Не підлягає сумніву правильність тези про те, що розроблення ефективних криміналістичних засобів протидії злочинності в сучасних умовах повинно здійснюватися на інноваційних засадах. Передумови для цього слід визнати більш ніж сприятливими: у рейтингу країн світу за індексом інновацій (The Global Innovation Index 2012) Україна у 2012 р. посіла 63-тє місце серед 141-ої з оцінюваних країн. А в глобальному рейтингу інновацій,

¹ Див.: С начала года без уплаты налогов в Украину поступило около миллиона тонн нефтепродуктов [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://finance.bigmir.net/news/economics/>.

² Див.: Шепітько В. Ю. Предмет, система и задачи криминалистики в XXI веке / В. Ю. Шепітько // Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика : сб. науч. ст. — Vilnius, Charkovas, 2013. — Ч. II. — С. 43.

³ Див.: Він же. Криминалистика в системе уголовно-правовых наук: современные тенденции и задачи // Правовые проблемы противодействия преступлениям и иным правонарушениям: матер. междунар. науч.-практич. конф. (Сургут, 26 апреля 2013 г.) / под общ. ред. Г. В. Паграковой. — Сургут : Изд.-полиграф. комплекс, 2013. — С. 39.

складеному агенцією Bloomberg, Україна посіла 42-ге місце з-поміж більш ніж 200 оцінюваних країн¹.

Ефективне протистояння актуальним викликам в умовах інформаційного суспільства вимагає невідкладної інтеграції в криміналістику широкого спектру інформаційних технологій як найбільш витребуваних об'єктів інновацій. Тому методика розслідування окремих видів злочинів і тактика провадження окремих процесуальних дій повинні бути вдосконалені шляхом упровадження найбільш актуальних інформаційних технологій, зокрема, інтегрованої міжвідомчої багатofункціональної інформаційно-аналітичної системи, яка забезпечувала б автоматичне збирання, оброблення, аналізування, зберігання та своєчасне надання уповноваженим користувачам криміналістично значущої інформації.

З метою поліпшення координації організаційних, оперативно-розшукових, правових та інформаційних заходів правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю, підвищення рівня роботи в цій сфері ще у 2006 р. було визнано за необхідне створення Єдиної комп'ютерної інформаційної системи правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю². Проте актуальність створення єдиного інформаційного простору з питань боротьби зі злочинністю не обмежується потребами лише правоохоронних органів. Адже необхідність об'єднання відомчих інформаційних баз з метою підвищення ефективності протидії ухиленню від сплати податків³ слугувала підставою для створення шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України й контролюючого органу – Міністерства доходів і зборів України⁴.

На основі інформаційних ресурсів саме цього відомства доцільно розбудовувати базис єдиного інформаційного простору з питань боротьби з тінізацією паливного ринку, адже воно володіє найповнішою інформацією про те, що найчастіше предметами правопорушень при переміщенні товарів через митний кордон України є нафтопродукти; його завданням є вдосконалення процедури адміністрування акцизного податку в рамках Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр.; воно зацікавлено в кардинальному зменшенні обсягів «тіньового сектору» підакцизних

¹ Див.: Украина вошла в рейтинг самых инновационных стран [Електронний ресурс] // Ліга. Бизнес, 2013. — Режим доступу : <http://biz.liga.net/all/it/novosti/>.

² Див.: Про Єдину комп'ютерну інформаційну систему правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю : Указ Президента України від 31 січня 2006 р. № 80/2006 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>.

³ Див.: Азаров: нове міністерство займеться ухиленнями від податків [Електронний ресурс] // Українська правда, 2013. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/>.

⁴ Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 24 грудня 2012 р. № 726/2012 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>; Про Міністерство доходів і зборів України : Указ Президента України від 18 березня 2013 р. № 141/2013 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141/2013>.

товарів, для чого запроваджує сукупність ефективних заходів і веде системну боротьбу з контрабандою, володіє позитивним досвідом викриття і припинення правопорушень на досліджуваному ринку.

За твердженням Міністра доходів і зборів України О. В. Клименка, «у розпорядженні Міністерства сьогодні є потужні інструменти аналізу та прогнозу, надсучасний Моніторинговий центр, готовий надати будь-яку аналітичну допомогу в подоланні ризиків несплати платежів. Завдяки об'єднанню податкового й митного аудитів є унікальна можливість контролювати фактичний рух товарів від кордону до покупця. Ефективний контроль – не демонстрація сили. Це перемога в інтелектуальному двобої. Сучасні ІТ-технології повинні стати повсякденною практикою не тільки для аудиторів, а й для слідчих та оперативних підрозділів Міністерства. Із його створенням відбулася не просто зміна назви податкової міліції. Відповідно до викликів часу, роботи в умовах нового КПК України, появи нових схем ухилення від оподаткування, у тому числі за рахунок інтернет-технологій та електронних систем, була проведена якісна реформа цього структурного підрозділу. Відтепер головною зброєю Управління фінансових розслідувань у боротьбі із податковими злочинцями є не силові, а інтелектуальні методи, сучасні ІТ-технології та аналіз. Ці самі методи повинні використовуватися проти іншої серйозної загрози для фінансової стабільності держави, але вже на її кордонах – контрабанди»¹.

У зв'язку з цим можна запропонувати такий криміналістичний алгоритм комплексного використання інформаційних технологій та розбудови на їх основі єдиного інформаційного простору правоохоронних і контролюючих органів для попередження й розслідування розкрадань фінансових ресурсів і товарно-матеріальних цінностей на кожному етапі переміщення й реалізації товарів, сплати податків і витрачання бюджетних коштів:

1. Перевірка суб'єктів господарської діяльності щодо виявлення ознак фіктивності з використанням автоматизованих систем аналізування й управління ризиками, автоматизованих робочих місць та інших інформаційних ресурсів Міністерства доходів і зборів України:

а) на стадії проведення тендерів із закупівель палива, укладення та виконання правочинів з використанням АРМ «Фіктивний суб'єкт господарювання», підсистеми автоматизованої системи адміністрування ПДВ «Підприємства з ознаками фіктивності», автоматизованої системи зіставлення, Єдиного реєстру податкових накладних тощо. За І півріччя 2013 р. реєстрацію податкових накладних в ЄРПН здійснили 113,1 тис. платників, які зареєстрували понад 29 млн податкових накладних на загальну суму майже 283,5 млрд грн², що створює широкий інформаційний базис для автоматизованого аналізування та виявлення ризикових операцій;

¹ Див.: Тези виступу Міністра доходів і зборів України Олександра Клименка на Всеукраїнському форумі працівників Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/media-tsentr/novini/102589.html>.

² Див.: Загальна сума зареєстрованих підприємцями податкових накладних в Єдиному реєстрі склала 283,5 млрд грн [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/media-tsentr/novini/105211.html>.

б) на стадії митного декларування палива з використанням електронних митних декларацій. Лише за перше півріччя 2013 р. митницями Міндоходів було оформлено 1,5 млн. декларацій, з них 83 % в електронному вигляді¹. Питома вага митних декларацій, оформлених в електронному вигляді, з 2 % у січні 2012 р. і 20 % у січні 2013 р. зросла до 84 % у серпні 2013 р.² При автоматизованому зіставленні даних цих декларацій, наприклад, з інформаційною базою Укрзалізниці про переміщення рухомого складу, це дозволить виявляти розходження в кількості переміщеного через кордон і задекларованого товару в реальному часі, а не за підсумками звітного періоду.

2. Кожна партія автомобільного палива, що надходить до України будь-яким видом транспорту (морським, річковим, автомобільним, залізничним), з моменту перетинання митного кордону повинна братися під контроль із застосування засобів GPS/GSM-навігації та віртуально супроводжуватися до кінцевого пункту призначення. Так звані електронні замки з функцією GPS/GSM-навігації вже впроваджено з метою контролю за транзитними переміщеннями вантажів територією України для попередження контрабанди, у тому числі за схемою «перерваного транзиту». Зазначені пристрої як засоби криміналістичної профілактики встановлюються на в'їзді до країни на вантажні автомобілі, визначені автоматизованою системою управління ризиками за визначеними параметрами. Вони дозволяють дистанційно контролювати переміщення транзитних та імпортованих вантажів країною й передають до моніторингового центру інформацію про географію пересування, простої та відхилення від темпу й маршруту руху. Це дозволяє достовірно переконатися у відповідності фактичного пункту розвантаження задекларованому документально, попередити факти реалізації «транзитного» товару без оподаткування на території України, вжити інших заходів³. Цю технологію доцільно поширити на всіх етапах перевезення на всі вантажні транспортні засоби, що перевозять не тільки транзитні, а й імпортовані та експортовані вантажі.

3. Реалізацію палива кінцевим споживача слід здійснювати виключно з використанням комп'ютерно-касових систем, спеціалізованих електронних контрольно-касових апаратів або спеціалізованих комп'ютерно-касових систем для автозаправних станцій (АЗС), що забезпечують передавання контрольно-звітної інформації до органів податків і зборів у режимі реального часу⁴ (системи дистанційного автоматичного звітування). Це не становитиме труднощів для мережі з 7766 АЗС, через яку в Україні реалізуються

¹ Див.: Кількість електронних митних декларацій збільшилась на 83 % [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/media-tsentrv/novini/105110.html>.

² 84 % митних декларацій оформлюється в електронному вигляді [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/media-tsentrv/novini/108220.html>.

³ Див.: Грузовые авто на границе будут оборудовать электронными замками с GPS/GSM-навигацией [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.business.ua/articles/politics/>; Гостаможия купила электронные замки на 17 млн грн [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.business.ua/articles/politics/>.

⁴ Див.: Про затвердження Державного реєстру реєстраторів розрахункових операцій і наказ Міністерства доходів і зборів України від 2 серпня 2013 р. № 317 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/zakonodavstvo/podatkov-zakonodavstvo/nakazi.62795.html>.

світлі нафтопродукти й зріджений газ для автомобілів¹, оскільки до 1 січня 2014 р. 280 тис. зареєстрованих в Україні реєстраторів розрахункових операцій повинні бути планово модернізовані або замінені на пристрої, що відповідають сучасним вимогам і забезпечують передавання контрольної звітної інформації до органів доходів і зборів.

4. Транспортування придбаних за бюджетні кошти та призначених для будівництва, ремонту й поточної експлуатації автодоріг асфальтобетонної суміші та будь-яких інших товарно-матеріальних цінностей до пунктів їх фактичного використання слід здійснювати виключно транспортними засобами, оснащеними тахографами та GPS/GSM-замками, що фіксують і передають до моніторингового центру в режимі реального часу всі актуальні для криміналістичної профілактики параметри руху. Функцію візуалізації процесу транспортування певним чином може забезпечувати система автоматичної фіксації порушень правил дорожнього руху, мережа з близько 5,5 тис. приладів якої невдовзі повинна охопити всю територію України².

5. Поглиблення співпраці та інформаційного обміну з митними та правоохоронними органами зарубіжних країн. З метою перевірки законності здійснення зовнішньоекономічних операцій і повноти сплати обов'язкових митних платежів протягом 2012 р. до митних органів зарубіжних країн було надіслано понад 4230 запитів про надання адміністративної допомоги. За результатами співпраці й обміну інформацією з початку 2012 р. митними органами заведено 984 справи про порушення митних правил на суму понад 405 млн грн³. З урахуванням того факту, що в січні – липні 2013 р. в Україну було ввезено загалом 3,01 млн т нафтопродуктів на суму \$ 2,906 млрд і при цьому найбільше було імпортовано з таких країн, як Білорусь – на \$ 1,346 млрд, Росія – \$ 0,913 млрд, Литва – \$ 0,337 млрд, Польща – \$ 0,21 млрд і Румунія – \$ 0,101 млрд⁴, міжнародну взаємодію необхідно налагоджувати у першу чергу з компетентними органами саме цих країн, зокрема, шляхом автоматизованого зіставлення баз даних задекларованих до експорту/імпорту одних і тих самих партій палива.

Створення єдиного інформаційного простору з використанням названих і подібних їм інформаційних технологій, а також інтеграція до нього інформаційно-аналітичних систем правоохоронних і контролюючих органів різних країн сприятиме не тільки своєчасному виявленню й розслідуванню, а й запобіганню корисливим посяганням на стратегічні ресурси та пов'язаним з цим порушенням прав і законних інтересів юридичних осіб і громадян не тільки в регіональному, а й у міжнародному вимірі.

¹ Див.: Корупція підвищує ціни на паливо [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://maanim.com/news/events/>.

² Див.: ГАИ тестирует систему «писем счастья» украинским водителям [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://vesti.ua/strana/>.

³ Див.: Інформаційна довідка щодо результатів роботи митних органів у напрямку протидії митним правопорушенням упродовж 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/diyalnist-/>.

⁴ Див.: Україна витратила на імпорт нафтопродуктів 2,9 млрд доларів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/>.

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЙ АЛГОРИТМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРЫСТНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Белоус В. В.

Рассмотрено влияние тенизации рынка нефтепродуктов и хищения бюджетных средств на уровень безопасности отечественных автодорог и защищенности жизни и здоровья граждан. На основе комплексного использования современных информационных технологий предложен криминалистический алгоритм предотвращения корыстной преступности.

Ключевые слова: информационные технологии, криминалистический алгоритм, тенизация рынка нефтепродуктов, фиктивное предприятие, корыстная преступность.

CRIMINALISTIC ALGORITHM FOR THE APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN COUNTERACTING LUCRATIVE CRIME

Bilous V. V.

The article deals with the influence of the shadow oil market and embezzlement of public funds on the traffic safety in the country as well as the public security and health. With the comprehensive use of up-to-date information technologies the article suggests a criminalistic algorithm for preventing lucrative crime.

Keywords: information technologies, criminalistic algorithm, shadow oil market, fake enterprise, lucrative crime.

УДК 343.98:343.326

Г. А. Черный, доцент кафедры криминалистики Национальный университет «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», кандидат юридических наук

ЛИЧНОСТЬ КИБЕРПРЕСТУПНИКА В СТРУКТУРЕ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕРРОРИЗМА

Изучены основные психологические особенности личности киберпреступника, необходимые для организации борьбы с этим видом преступления. Классифицированы и рассмотрены различные психологические типы преступников. Предложена соответствующая им криминалистическая характеристика.

Ключевые слова: терроризм, киберпреступность, личность киберпреступника, информационные преступления.

Терроризм во всех его проявлениях – одно из тяжких и опаснейших преступлений, которое посягает не только на жизнь, здоровье, имущество граждан, но и на фундаментальные устои самого государственного устройства. В ст. 1 Закона Украины «О борьбе с терроризмом» предусмотрен такой